

LAUSUNTO 12.6.2020

Opetus- ja kulttuuriministeriö

kirjaamo@minedu.fi

oppivelvollisuus@minedu.fi

Viite: VN/1985/2020, VN/1985/2020-OKM-1

Asia: Suomen tietokirjailijat ry:n lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Suomen tietokirjailijat ry on Suomen suurin kirjailijajärjestö, joka edustaa yli 3 200 tieto- ja oppikirjailijaa. Yhdistys edistää suomalaista tieto- ja oppikirjallisuutta, valvoo tieto- ja oppikirjailijoiden tekijänoikeudellisia ja taloudellisia etuja, tukee tietoteosten kirjoittajia sekä edistää jäsentensä ammattitaitoa ja -etiikkaa.

Esityksessä säädetään maksuttomuudesta toisen asteen koulutuksessa. Perusopetuksen jälkeen suoritettava ammatillinen tutkinto tai lukiokoulutus ja sen päätteeksi suoritettava ylioppilastutkinto olisivat jatkossa täysin maksuttomia sen kalenterivuoden loppuun saakka, jona henkilö täyttää 20 vuotta. Maksuttomia olisivat opetuksessa tarvittavat oppimateriaalit sekä työvälineet, -asut ja -aineet.

Suomen tietokirjailijat ry lausuu oppivelvollisuudesta ainoastaan oppimateriaalien osalta. Lausuntomme keskeiset huomiot ovat:

1. Oppimateriaalihankintoihin on osoitettava riittävä rahoitus
2. Oppimateriaalien laadun tulee säilyä
3. Opettajien pedagogisen vapauden on säilyttävä: oppimateriaalien hankinnat on tehtävä yhteistyössä kunkin oppilaitoksen opettajien kanssa
4. Laadukkaan oppimateriaalin tekeminen on työryhmässä tapahtuva pitkäaikainen prosessi
5. Oppimateriaalintekijöitä ei tule velvoittaa CC-lisenssien käyttöön
6. Tekijöille tulee maksaa korvaus toisen asteen oppilaitosten kirjastolainauksesta sekä e-kirjojen lainauksesta

Oppimateriaalihankintoihin on osoitettava riittävä rahoitus

Oppimateriaaleista, tietokoneista ja opiskelutarvikkeista arvioidaan aiheutuvan kustannuksia vuositasolla yhteensä noin 54,5 miljoonaa euroa lukiokoulutuksessa ja noin 18,3 miljoonaa euroa ammatillisessa koulutuksessa. Kuntaliiton arvio uudistuksen aiheuttamista oppimateriaalikustannuksista on 93,8 miljoonaa euroa. Ministeriön ja Kuntaliiton kustannusarvioiden ero on merkittävä. Kuntaliitto pitää oppivelvollisuuden laajentamiseen esitettyä rahoitusta riittämättömänä suhteessa uudistuksesta aiheutuviin kustannuksiin.

Mikäli opetuksen ja koulutuksen järjestäjille ei osoiteta riittävää rahoitusta oppimateriaaleihin, on selvää, että maksuton oppimateriaali ei jatkossa ole yhtä laadukasta kuin nykyiset oppimateriaalit. Vaarana on, että ne, joilla on varaa, hankkivat maksuttoman oppimateriaalin lisäksi omalla kustannuksellaan laadukkaampaa oppimateriaalia. Tämä ei edistä opiskelijoiden yhdenvertaisuutta.

Oppimateriaalien laadun tulee säilyä

Esityksessä todetaan, että toisella asteella tulisi pyrkiä hyödyntämään kaikkia eri kustannusten vähentämiskeinoja tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen huomioon opiskelijoiden, opettajien ja koulutuksen asettamat tarpeet ja tavoitteet sekä tekijänoikeuksiin liittyvät kysymykset.

Oppimateriaalit jalkauttavat opetussuunnitelman opetukseen, ja tutkimusten mukaan opetus perustuu yleissivistävässä koulutuksessa opetussuunnitelman mukaan tehtyihin laadukkaisiin oppimateriaaleihin. Laadukas oppimateriaali on demokratiaväline: kaikkien opiskelijoiden koulusta, asuinpaikasta ja opettajasta riippumatta täytyy saada opiskeltaviksi opetussuunnitelman mukaiset aiheet ja näkökulmat.

Esityksessä laadukkaalla oppimateriaalilla ei nähdä olevan merkitystä oppilaiden ja opiskelijoiden oppimisprosessissa. Päinvastoin esityksessä todetaan, että jos maksuttomuudesta aiheutuvat kustannukset nousevat arvioituja korkeammiksi, koulutuksen järjestäjät voivat joutua hakemaan kustannussäästöjä muusta toiminnastaan ja tämä saattaisi johtaa koulutuksen laadun heikentymiseen. Oppimateriaalilla ei nähdä olevan yhteyttä laatuun, vaan oppimateriaali nähdään kustannuseränä, josta tulee säästää kaikin keinoin.

Opettajien pedagogisen vapauden on säilyttävä: oppimateriaalien hankinnat on tehtävä yhteistyössä kunkin oppilaitoksen opettajien kanssa

Esityksessä todetaan, että oppimateriaalien kustannustasoon vaikuttaa osaltaan, miten hyvin koulutuksen järjestäjät pystyvät kilpailuttamaan ja tekemään yhteishankintoja kaupallisten materiaalien osalta. Esityksen mukaan oppimateriaalien hankinta edellyttäisi, että koulutuksen järjestäjillä olisi henkilöstöä, jolla on hankintatoiminnan osaamista.

Suomalainen koulutusjärjestelmän perusta on opettajien pedagoginen vapaus. Esitys ei saa johtaa siihen, että tulevaisuudessa oppimateriaalihankinnat tehdään pelkkänä hankinta-asiana, ilman että opetushenkilöstöä kuullaan oppimateriaalihankintojen osalta.

Oppimateriaalien maksuttomuus ei saa vaarantaa opettajien pedagogista vapautta käyttää niin omaan opetukseensa kuin opiskelijalle kulloinkin sopivinta oppimateriaalia.

Opettajilla tulee olla päätäntävaltaa myös tulevaisuudessa siihen, mitä oppimateriaalia opetuksessa käytetään. Koulutuksen järjestäjällä tulee olla velvollisuus suunnitella oppimateriaalihankinnat yhteistyössä kunkin oppilaitoksen opettajien kanssa.

Laadukkaan oppimateriaalin tekeminen on työryhmässä tapahtuva pitkäaikainen prosessi

Esityksen heikkous on siinä, ettei siinä anneta merkitystä oppimateriaalin laadulle. Kaikki oppimateriaali nähdään yhtä laadukkaana.

Mikä tekee oppimateriaalista laadukasta? Ainakin seuraavat seikat tulee ottaa huomioon:

- Laadukasta oppimateriaalia ei voi tehdä hetkessä.
Aikaa vievät oppiaineisiin liittyvän uusimman tutkimustiedon haltuunotto, oppimisenäkemyksen valinta sekä uuden materiaalin koekäyttö ja muokaus.
- Laadukasta oppimateriaalia ei voi tehdä yksin.
Tarvitaan työryhmä, johon kuuluu sekä oppiaineen akateemisia osaajia että opettajia erilaisista kouluista. Suomen kokoisessa maassa oppimateriaalin tekeminen ei voi olla taloudellisista syistä oppikirjailijan päätyö, joten oppikirjailijat kirjoittavat oppikirjoja oman työn ohella.
- Oppimateriaalin tulee olla tasalaatuista ensimmäisestä teoksesta viimeiseen asti.
Tarvitaan yhteinen arvopohja ja oppimiskäsitys, pedagoginen näkemys ja yhteinen käsitteistö. Siksi oppimateriaalin tekemistä ei voi jakaa esimerkiksi samassa kunnassa monelle eri opettajalle, jotka työskentelevät itsenäisesti.
- Oppimateriaalityöryhmä tarvitsee kustannustoimittajan, joka kommentoi opetuskokonaisuutta ja tekstiä. Hyvään oppimateriaaliin kuuluu tekstinäytteitä, kuvia ja muuta havainnollistavaa materiaalia. Tästä kaikesta koituu tekijänoikeuskuluja, joiden luvat kustantaja hankkii.
- Kustannetussa materiaalissa ei laajan tekijäryhmän ja jatkuvan kommentoinnin ja vertaispalautteen ansiosta voi tehdä henkilökohtaisia tulkintoja opetussuunnitelman aiheista, joita yksittäiset nettimateriaalin tekijät ikävä kyllä voivat tehdä. Yhdenvertaisuuden on toteuduttava myös arkaluontoisia asioita käsiteltäessä.
- Digitaalista materiaalia on päivitettävä jatkuvasti.
Siksi tekijöiksi tarvitaan työryhmiä, jotka sitoutuvat työhön vähintään kulloisenkin opetussuunnitelman voimassaolon ajaksi.
- Verkkoympäristö muuttuu jatkuvasti.
Tarvitaan teknologian asiantuntijoita, jotka valvovat materiaalin toimivuutta, kun digitaaliset alustat kehittyvät.

Oppimateriaalien kustannustasoon vaikuttaa esityksen mukaan osaltaan se, miten hyvin koulutuksen järjestäjät pystyvät hyödyntämään erilaisia tapoja luoda ja käyttää avoimia oppimateriaaleja. Kustannusten karsiminen ei kannusta panostamaan laatuun. On vaarana, että koulutuksen järjestäjät ryhtyvät teettämään opettajilla materiaalia. Opettajankoulutukseen ei sisälly oppimateriaalien tekemiseen liittyvää koulutusta. Tämä johtaa siihen, että on hyvin sattumanvaraista, minkälaisien materiaalien avulla opiskelijat jatkossa opiskelevat.

Oppimateriaalintekijöitä ei tule velvoittaa CC-lisenssien käyttöön

Esitys kannustaa vähentämään oppimateriaalikustannuksia myös siten, että kaikki julkisin varoin tuotettavat oppimateriaalit ja sisällöt julkaistaisiin Avointen oppimateriaalien kirjastossa CC-BY-lisenssillä, jotta aineisto olisi edelleen muokattavissa.

Oppimateriaalien tekeminen muiden käyttöön ei lähtökohtaisesti kuulu opettajien työtehtäviin. Avoimeen käyttöön tulevien oppimateriaalien tekijöille kuuluu näin ollen korvaus oppimateriaalin tekemisestä. Oppimateriaalien avoin saatavuus ja maksuttomuus ei siten tarkoita sitä, että niiden tekeminen olisi ilmaista. Oppimateriaalikustannusten vähentämistavoitteessa ei saa unohtaa tekijöitä: ilman tekijöitä ei ole sisältöjäkään.

Tekijänoikeus tuottaa tekijälle oikeuden määrätä teoksesta muuttamattomana ja muutettuna, samoin kuin käännöksenä tai muunnelmana. Oppimateriaalien tekijöiden näkökulmasta ei ole yksinomaan suotavaa, että oppimateriaalit olisivat vapaasti kaikkien muokattavissa. Oppimateriaalien lisensointi esityksessä mainituin tavoin CC-BY-lisenssillä ei siten ole aina tekijöiden intressien mukaista. On olemassa myös CC-lisenssejä, jotka eivät salli aineiston muokkaamista. Tällaisella CC-lisenssillä julkaistun oppimateriaalin tekijällä säilyy itsellään oikeus päättää mm. päivitettyjen versioiden tekemisestä, mikä voi useassa tapauksessa olla tekijän moraalisten oikeuksien kannalta parempi vaihtoehto. Tämänkin vaihtoehdon olisi hyvä ilmetä esityksestä.

Oppimateriaalien avoin julkaiseminen on mahdollista toteuttaa myös muuten kuin CC-lisenssien avulla. Oppimateriaalien tekijöillä tulisi olla aito oikeus päättää siitä, miten he haluavat teostaan käytettävän, eikä ole suotavaa, että tekijät automaattisesti ohjataan tai heitä jopa edellytetään käyttämään CC-lisenssejä oppimateriaalien avoimessa julkaisemisessa. Tekijöiden velvoittaminen käyttämään CC-lisenssejä ei ole tekijöiden etujen mukaista muun muassa siitä syystä, että CC-lisensoidut aineistot eivät kerrytä kopiointikorvauksia.

Tekijöille korvaus toisen asteen oppilaitosten kirjastolainamisesta sekä e-kirjojen lainamisesta

Esityksessä todetaan, että oppimateriaalien kustannustasoon vaikuttaa osaltaan, miten hyvin koulutuksen järjestäjät pystyisivät hyödyntämään kirjastoja ja lainaamoita sekä mahdollisuuksia e-kirjojen lainamiseen. Esityksen mukaan esimerkiksi koulutuksen järjestäjien yhteinen e-kirjasto mahdollistaisi sen, että useamman oppilaitoksen opiskelijat voisivat hyödyntää samoja kirjoja.

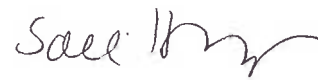
Tällä hetkellä tekijät saavat teostensa lainamisesta lainauskorvausta vain silloin, kun lainaaminen tapahtuu yleisistä kirjastoista tai korkeakoulukirjastoista ja vain silloin, kun kyse on fyysisten teoskappaleiden lainamisesta. E-kirjojen lainamisesta ei nykyään makseta

tekijöille lainauskorvausta lainkaan. Lainauskorvauksella on suuri taloudellinen merkitys useimmille tekijöille. Jos oppimateriaalien ja e-kirjojen lainaamista lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten kirjastoista ryhdytään harjoittamaan nykyistä laajamuotoisemmin, tulee tällainen lainaaminen saattaa lainauskorvauksen piiriin.

Helsingissä 12.6.2020

Markku Löytönen
Puheenjohtaja

Sanna Haanpää
Toiminnanjohtaja